

Studying transnationality in the poems of Salah Abdul Sabour and Abdul Wahab Al-Bayati: A case study of Marxism

Hamid Dadfar¹, Department of Law, Damghan Branch, Islamic Azad
University, Damghan, Iran

Hedieh Jahani, PhD in Arabic language and literature, Razi University

Received: 11-06-2024

Accepted: 02-12-2024

Introduction: Globalization or transnationality means emphasizing categories that cross national and ethnic boundaries. The possession of transnational or global components in any work gives those works the necessary competence and acceptance, allows the writer to reach the peak of globalization from the zero point of ethnicity, and prepares the groundwork for his presence in the global arena. The contemporary Arabic literature, which is one of the most progressive traditions in the contemporary world, has the ability to be examined from various perspectives in the form of transnational worldviews, including its connection with Marxism. Using a descriptive-analytical method and selecting two prominent contemporary poets, namely Al-Bayati and Abdul Sabour, this research seeks to answer the questions ‘How and to what extent is Marxism applied to the poems by Salah Abdul Sabour and Abdul Wahab Al-Bayati?’ and ‘How do the components and instances of Marxism play a role in the transnationalization of the poetry of the two poets?’ As the result shows, considering the strong and trans-border attitudes of the contemporary Arab poets, their connection with the West and prominent global ideas, and their fundamental examination of problems and issues, they have expressed their transnational approaches in the form of components such as Marxism in poetry. This is widely used in the poems of both poets. Both poets have paid attention to Marxist components and have used new and universal Marxist ideas in their poetry to free themselves from dogmatism and the movement of poetry in a limited circle.

Methodology: Contemporary Arabic poetry is one of the progressive literary trends in the world that has entered various social, ideological, intellectual and artistic fields. It has been able to create a great transformation in contemporary Arabic literature in general and in Arabic poetry in specific. As a result of the coexistence of Arabic poetry with diverse literary and artistic types and intellectual, social and political trends, this fast-paced contemporary Arabic movement has turned into a universal literary movement that can create whatever literary. In order to enter the world of globalization, art needs to be absorbed and then given to the readers in different parts of the world in the form of eloquent poems and catchy lines. Among the techniques involved, there is the use of mystical capacities to develop and

¹- Corresponding Author Email: hamiddadfar@yahoo.com

deepen worldviews. Also, due to the application of the components of Marxism, which is an echo of the voice of the underprivileged and deprived classes of the society, and attention to the material aspects of human beings, it has been able to show itself in harmony with the diverse strata of the society.

Results and discussion: By using mystical possibilities, representing and associating mystical states, using mystical symbols and characters, both poets try to escape from the conventional and normal material and spiritual boundaries. Also, by using the world of mysticism, they open the ground for communication with the audience from any class, religion, race and nationality. Both poets have used mystical fields to express universal words and thoughts, and their main purpose is to enter the spiritual dimension of human beings as a need rather than the speech that humans use to satisfy their spiritual needs. The spiritual realm needs to be translated into poetic and understandable language for everyone.

In the poetry of the two poets, more in Abdul Sabour's poetry, mystical themes address one of the two general dimensions of man and leave religious, geographical, and other limitations, thus creating a universal force for everyone. However, there is a difference; the mystical sources in Bayati's poetry are sometimes abnormally used for material symbols to depict social developments. This element is present in Salah Abdul Sabour's poetry more frequently than in Bayati's poetry.

Conclusion: Both poets have focused on Marxist elements and used new and universal Marxist ideas in their poetry to get rid of dogmatism and the movement of poetry in a limited circle. Bayati has considered the role of workers to be privileged in his poetry, and some of his poems can be generalized as universal declarations and slogans for the working classes in all societies.

Abdul Wahab Bayati tries to depict and narrate the worker in a universal way, avoid religious, national, and geographical restrictions, and give his poetry a transnational structure. Farmers and workers in his poetry are also depicted in a transnational way and with global functions. The poet, as a Marxist thematizer, becomes associated with and empathized with the suffering class of the society.

The two poets' focus on the component of Marxism, which is more frequent in Abdul Wahab Bayati's poetry, shows attention to spiritual and psychological issues rather than material issues. By taking into account this universal and important dimension, both writers have given their poetry the ability to be presented in global circles and read by a wide community of readers. Marxism in the poetry of these two poets means reality plus the inner future.

By expressing Marxism through realizing concrete changes, these two poets prove that there is still an incalculable amount of unused dreams, uncertain historical content, and unsold nature in the world. Since the poets are people of taste and have been trained in this field through poetry, they know that rarely does a brighter subject than our adventurous movements fulfill the potential and latent expectations of the world; this is the most real thing, and thus they were able to perpetuate their thoughts by expressing such poems.

Keywords: Transnationalism, Marxism, Abdul Wahab Al-Bayati, Salah Abdul Sabour.

References

- Abd al-Sabour, Salah (1988) *Divan of Poems*, Beirut: Dar al-Awda. [In Arabic]
- Abd al-Sabour, Salah, (1972) *Divan of Poems*, Beirut: Dar al-Awda . [\[In Arabic\]](#)
- Abdul Latif Arnavout, (2004), Abdul Wahab Al-Bayati, *The Journey of Poetry and Life*, Beirut: Dar al-Manara. [In Arabic]
- Al-Bayati, Abd al-Wahhab (1995), *Al-Shaariyya Works*, Beirut: Al-Arabaya Foundation for Education and Publishing. [In Arabic]
- Anderson, Pari (2018), *Considerations on Western Marxism*, translated by Alireza Khazaei, Tehran, Cheshme.
- Annie Tate, Edward. (2003) "Meeting the Challenges of Globalization" [Ayandehnegar.org Foresight \[In Persian\]](#)
- Behikesh, Mohammad Mahdi (2010). "Economy of Iran in the framework of globalization"; Tehran: Ney Publishing
- Eagleton, Terry (2013), *Marxism and Literary Criticism*, translated by Akbar Masoumbeigi, Ch. 3, Tehran, Butimar.
- Emadi Rad, Amir and Yaber Delfi (2019) "The influence of Judaism on the vision and poetry of Abdul Wahab Al-Bayati", *Journal of the Islamic Society in Najaf Al-Ashraf*, No. 54, pp. 64-78. [In Arabic]
- Fakhi, Abdul Hossein and Abul Hasan Amin Moghadisi and Hamiddadfar (1401) *Studying Transnational Trends in Abdul Wahab Al Bayati's Poems: The Transnationality of Male and Female Gender in the Poems of Nazq Al Malaika and Abdul Wahab Al Bayati*" *Journal of Comparative Literature Research*, Volume 17, Number 14, pp. 503-525. In Arabic
- Karatani, Makojin (2016), *Kant and Marx*, translated by Muradfarhadpour and Saleh Najafi, Tehran. [\[In Persian\]](#)
- Nasiri, Esmail and others (2006) "The impact of globalization on the spatial structure of Iranian metropolises", *Proceedings of the First Geography and 21st Century Conference*, Islamic Azad University, Najaf Abad Branch. [\[In Persian\]](#)
- Rajabi, Farhad (1390) "Social concerns of the poetry of Abdul Wahab Al-Bayati and Mehdi Akhwan Al-Talhi", *Journal of Arabic Language and Literature*, No. 4, pp. 105-130. [\[In Persian\]](#)
- Sadeghi, Gol Maryam (2013) "Examining and comparing humanism in the poems of Salah Abdul Sabour and Ayesha Timurieh", Islamic Azad University, Kermanshah Branch - Faculty of Foreign Languages. [\[In Persian\]](#)
- Salvatore and others (1375); "GAT and new theories of international trade"; translated by Ahmed Akhavi; Tehran: Business Studies and Research Institute. [\[In Persian\]](#)
- Sarahi, Rokhsare (2014) "Comparison of social themes in the poetry of Abdul Wahab Al-Bayati and Hoshang Ebtahaj", Islamic Azad University, Tehran Central Branch. [\[In Persian\]](#)
- Ziari, Karamat Elah (2013) "Schools and theories and models of logical planning", first edition, Yazd University Press, Yazd. [\[In Persian\]](#)

بررسی مقوله‌ی فراملیتی در اشعار صلاح عبدالصبور و عبدالوهاب البیاتی (مطالعه‌ی موردی: مارکسیسم)

حمید دادفر^۱، استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان، دامغان، ایران
هدیه جهانی، دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۱

چکیده

جهانی‌شدن یا فراملیتی، به منزله‌ی تأکید بر مقوله‌هایی است که حدود مرزی و قومی را درهم می‌نوردد. برخورداری هر اثری از مؤلفه‌های فراملیتی یا جهانی، به آن آثار شایستگی و مقبولیت لازم را می‌بخشد و سبب می‌شود تا ادیب از نقطه‌ی صفر قومی، به قله‌ی جهانی‌شدن دست یابد و مقدمات حضور او در عرصه‌ی جهانی فراهم گردد. ادبیات معاصر عربی که از مترقی‌ترین آداب جهان معاصر است، این قابلیت را دارد که از جهات مختلف در قالب جهان‌بینی‌های فراملیتی بررسی شود که از جمله این جهان‌بینی‌ها، ارتباط آن با مارکسیسم است. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و انتخاب عبدالوهاب البیاتی و صلاح عبدالصبور دو شاعر برجسته‌ی معاصر، کوشیده تا به این سؤالات پاسخ دهد: نحوه و میزان کاربرد مقوله‌ی مارکسیسم در اشعار صلاح عبدالصبور و عبدالوهاب البیاتی چگونه است؟ مؤلفه‌ها و مصداق‌های مارکسیسم چگونه در فراملیتی‌شدن شعر دو شاعر نقش ایفا می‌کنند؟ نتیجه‌ی پژوهش بیانگر آن است که شاعران معاصر عربی، با توجه به برخورداری از نگرشی قوی و فرامرزی، ارتباط با غرب و اندیشه‌های مطرح جهانی، بررسی بنیادین مشکلات و مسائل، رویکردهایی فراملیتی خود را در قالب مؤلفه‌هایی چون مارکسیسم در شعر بیان کرده‌اند و مقوله‌ی مارکسیسم در اشعار هر دو شاعر نمودی واضح دارد؛ هر دو شاعر به مؤلفه‌های مارکسیسمی اهتمام ورزیده و ایده‌های نوین و جهان‌شمول مارکسیستی را در شعر خود، برای رهایی از جزمیت، حرکت شعر در دایره‌ای محدود به‌کار برده‌اند.

کلیدواژه‌ها: فراملیتی، مارکسیسم، عبدالوهاب البیاتی، صلاح عبدالصبور.

مقدمه

شعر معاصر عربی، یکی از جریان‌های ادبی مرفعی در جهان است که وارد عرصه‌های مختلف اجتماعی، اندیشگانی، فکری و هنری شد و توانست در ادبیات معاصر عربی به‌طور عام و در شعر عربی به‌طور خاص، تحول بزرگی را ایجاد کند. در نتیجه‌ی همزیستی شعر عربی با انواع ادبی و هنری متنوع و نحله‌های فکری و اجتماعی و سیاسی، این جریان پرشتاب ادبیات معاصر عربی را می‌توان یکی از جهانی‌ترین جریان‌های ادبی قلمداد کرد که توانست آنچه که یک جریان ادبی و هنری برای ورود به عرصه‌ی جهانی شدن نیاز دارد را در خود جذب و هضم کند و سپس در قالب چکامه‌هایی شیوا و سطوری گیرا در اختیار خوانندگان در نواحی مختلف جهان بگذارد. به‌کارگیری ظرفیت‌های عرفانی برای توسعه‌ی جهان‌بینی و تعمیق آن، از جمله‌ی همین نحله‌ها است. همچنین کاربری مؤلفه‌ی مارکسیسم که پژواک صدای طبقات زیرین و فرودست و محروم جامعه و توجه به ساحت مادی انسان است، توانسته در هم‌نوایی با اقشار مختلف و متنوع جامعه خودی نشان دهد.

بررسی شاخصه‌ها و مؤلفه‌های فراملیتی در آثار شاعران معاصر عربی، خواننده را به شناخت جامع اشعار کمک می‌کند. این مؤلفه‌ها سبب می‌شوند تا از امکانات و ظرفیت‌های شعر معاصر عربی آگاهی بیشتری کسب کند.

جهانی‌نامیدن یک ادبیات تنها با استفاده از یک برجسب یا صفتی کلی و مبهم ممکن نیست، بلکه این امتیاز ادبی مهم نیازمند بررسی نقادانه و عالمانه اشعار و مذاقه در فرآورده‌های ادبی است. این پژوهش تلاش می‌کند برای فهم این قضیه که آیا شعر صلاح عبدالصبور و عبدالوهاب البیاتی شعری جهانی و فراملیتی است یا خیر، به بررسی شاخصه مهم و فراملیتی در شعر دو شاعر یادشده پردازد با علم به اینکه مارکسیسم یک شاخصه‌ی بنیادین و برجسته در ادبیات قلمداد می‌شود که برخورداری یک اثر از این مؤلفه به جهانی‌شدن آن کمک می‌کند. مارکسیسم به‌عنوان یک شاخصه‌ی اساسی و بنیادین، جهان شعر را به جهان وسیع و باز عرفانی و دغدغه‌های اصلی بشری پیوند می‌زند و سبب می‌شود شعر حدود و ثغور ملی و محدود جغرافیایی را در نوردد و به نواحی فراتر از ملیت‌ها و حدود مرز جغرافیایی سوق پیدا کند. در نتیجه‌ی این اقدام، چنین شعری قابلیت معرفی و طرح در محافل ادبی و هنری بین‌المللی و جشنواره‌های جهانی را پیدا می‌کند و می‌تواند به زبان‌های مختلفی ترجمه شود؛ زیرا زبان و حدیث آحاد بیشتری از جهان را بازگو می‌کند. این تحقیق بافهم اهمیت این موضوع، در صدد بررسی این شاخصه‌ی فراملیتی در شعر دو شاعر معاصر عربی است تا پاسخی برای دو سؤال ذیل بیابد:

نحوه و میزان کاربست مقوله‌ی مارکسیسم در اشعار صلاح عبدالصبور و عبدالوهاب البیاتی چگونه است؟
مؤلفه‌ها و مصداق‌های مارکسیسم چگونه در فراملیتی‌شدن شعر دو شاعر نقش ایفا می‌کنند؟

پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون پژوهشی با رویکرد فراملیتی در شعر شاعران موردنظر این پژوهش انجام نشده است، اما از میان مقالات و تحقیقاتی که به‌نوعی با پژوهش کنونی در ارتباط است، می‌توان به پژوهش‌های زیر اشاره نمود:

فرهاد رجبی در مقاله‌ی «دغدغه‌های اجتماعی شعر عبدالوهاب البیاتی و مهدی اخوان ثالث» (مجله‌ی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ش ۴: ۱۳۹۰)، به معرفی شاعرانی می‌پردازد که در راستای بیان مفاهیم اجتماعی و حل مشکلات جامعه می‌کوشند.

امیر عمادی راد در مقاله‌ی خود با عنوان «تأثیر الشیوعية علی رؤية واشعار عبدالوهاب البیاتی» (مجله‌ی الكلية الإسلامية الجامعة، العدد ۸۹: ۱۳۹۹) به بیان تأثیر «کمونیسم» در اشعار بیاتی پرداخته است.

عبدالحسین فقهی و همکاران در مقاله‌ی «دراسة الاتجاهات العابرة للحدود الوطنية في أشعار عبد الوهاب البیاتی» (مجله‌ی اللغة العربية و آدابها، ش ۴: ۲۰۲۲) به بررسی اشعار صوفیانه و مارکسیستی عبدالوهاب البیاتی می‌پردازند.

حمید دادفر و همکاران در مقاله‌ی «فراملیتی جنسیت زن و مرد در اشعار نازک الملائكة و عبدالوهاب البیاتی» (پژوهش‌های ادبیات تطبیقی، ش ۳۶: ۱۴۰۲) به بررسی جنسیت در اشعار شاعران مورد نظر از دیدگاه فراملیتی پرداخته‌اند؛ نتایج حاصل از پژوهش نشان از آن دارد که اشعار عبدالوهاب البیاتی بیشتر تحت تأثیر واقعیت زندگی و تجارب شخصی و حاصل تخیلات وی از زن و مفهوم مثبتی از زن می‌باشد و دیدگاه نازک الملائكة یک دیدگاه ناشی از فشارهای روانی ناخودآگاه و شرایط اجتماعی محل زندگی شاعر و حاصل تخیلات و مفاهیم ذهنی وی از مرد می‌باشد.

گل مریم صادقی گوران در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «بررسی و مقایسه اومانیزم در اشعار صلاح عبدالصبور و عائشه تیموریه» (۱۳۹۳) اومانیزم را به‌عنوان یکی از بارزترین موضوعات شعری در عصر معاصر معرفی شده و استفاده‌ی این دو شاعر از اشعار اومانیزمی، به‌خاطر درد و

رنج‌ها و زندگی سخت آنها در دوران خویش بوده است. البته جنبه‌ها و رویکردهای دیگری از جمله تفکر مارکسیسم و انگیزه‌های دینی موردبررسی قرار نگرفته است. رخساره صراحی در پایان‌نامه‌ی «مقایسه مضامین اجتماعی در شعر عبدالوهاب البیاتی و هوشنگ ابتهاج»، (۱۳۹۴) به بیان مضامین اجتماعی در اشعار عبدالوهاب البیاتی پرداخته شده است.

بر اساس نمونه‌های ذکرشده در راستای کار پیش‌رو می‌توان گفت که این مقاله، پژوهشی جدید است؛ زیرا باتکیه بر یک مؤلفه‌ی مهم از مؤلفه‌های بنیادین فراملیتی، یعنی مارکسیسم، به بررسی شعر دو تن از شاعران معاصر عربی می‌پردازد.

مختصری درباره‌ی اصطلاح «فراملیتی»

جهانی‌شدن یا فراملی‌شدن، واژه‌ای معروف است که از دهه‌ی ۱۹۹۰ میلادی، دائماً در محافل نقدی و ادبی تکرار و بازگو می‌شود و یکی از مناقشه‌آمیزترین موضوعات در علوم اجتماعی است که هرچند در مورد آن بحث‌های زیادی صورت گرفته، ولی هنوز تعریف جامع و فراگیری که دربردارنده‌ی تمام جوانب این مقوله باشد، ارائه نشده است. برخی نویسندگان جهانی‌شدن یا فراملیتی‌شدن را مرحله‌ای از سرمایه‌داری و یا مدرنیته اخیر خوانده‌اند (بهیکش، ۱۳۸۰: ۱۱۰). البته برخی دیگر نیز آن را معادل غربی‌سازی، نوین‌سازی و یا جهانی‌سازی بویژه در شکل آمریکایی آن دانسته‌اند (سالواتوره، ۱۳۷۵: ۲۳۱). اما ریشه‌ی تاریخی جهانی‌شدن یا فراملیتی‌شدن را می‌توان به گذشته‌ی تاریخی بشر و گذشته‌های دور مربوط دانست. البته این اصطلاح بیش از چهارصد سال قدمت دارد؛ اما اصطلاح Globalization از دهه‌ی ۱۹۶۰ میلادی رواج یافته و در اواسط دهه‌ی ۱۹۸۰ میلادی اعتبار علمی کسب نموده است (زیاری، ۱۳۸۳: ۴۵). واضح است که این واژه با توسعه‌ی بازارهای اقتصادی و تجاری گسترش یافته و رفته رفته بار معنایی ویژه‌ای را در چارچوب-های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی به خود گرفته است. هرچند در متون علمی از این واژه با احتیاط سخن رفته و آن را مغایر با جامعه جهانی، نظام جهانی و بین‌المللی می‌دانند، ولی توصیف مشابهی از این واژه در میان عالمان رشته‌های مختلف علوم انسانی موجود است که به فرایند و جریان آزاد تفکر و سرمایه مرتبط می‌شود. در تعریف مادی از واژه‌ی جهانی‌شدن یا فراملی‌شدن، «ادوارد آنی تات» می‌گوید: «فراملی‌شدن به فرایندهایی اطلاق می‌شود که طی آن، جریان آزاد اندیشه، انسان، کالا و سرمایه در دنیا میسر شود. در علم معانی بیان جهانی‌شدن فرایند کوتاه‌کردن

فاصله‌ها و تغییر در تجارب زمانی و ارائه ماهیت جهانی است» (آنی نات، ۲۰۰۳: ۱۱۷)؛ ماهیتی که تمامی عناصر و ایفاگران نقش خود را در آن بیابند.

به عقیده‌ی مالکوم واترزا^۱ «فراملی شدن فرایند اجتماعی است که در آن قید و بندهای جغرافیایی که بر روابط اجتماعی و فرهنگی سایه افکنده، از بین می‌رود و مردم به‌طور فزاینده‌ای از کاهش این قید و بندها آگاه می‌شوند» (ارناووط، ۲۰۰۴: ۲۲۱). از سویی دیگر، مارتین آلبرو^۲ نیز معتقد است که جهانی شدن فرایندهایی می‌باشد که بر اساس آن تمام مردم جهان در جامعه‌ی واحد و فراگیر جهانی به هم پیوند می‌خورند. بنابراین در مفهوم عام جهانی شدن، این اصطلاح از سویی معادل با واژه‌ی بین المللی به کار می‌رود که عبارت است از افزایش تعامل‌ها و وابستگی‌های بین مردم کشورهای مختلف (نک: فقهی و همکاران، ۱۴۰۲: ۵۰۴-۵۰۵). جهانی شدن و فراملی شدن، شامل شکل‌گیری شبکه‌ای است که طی آن اجتماعاتی که پیش از این در کره‌ی خاکی دورافتاده و منزوی بودند، در وابستگی متقابل و وحدت جهانی ادغام می‌شوند. از این‌رو، جهانی شدن به معنای تغییر دادن و ایجاد فضا و زمان و فشردن ساختن آن است (نصیری، ۱۳۸۵: ۴۷)؛ همان چیزی که در اصطلاح مشهور دهکده‌ی جهانی بیان می‌شود.

لازم به یادآوری است که جهانی شدن و مباحث فراملیتی نیازمند اصول، مبادی مشترک و متفاهم علیه است که زمینه‌ی وصل و اتصال ملت‌ها را ایجاد می‌کند یا شرایط خروج از حدود ملی را بدست می‌آورد. متون ادبی به‌عنوان زمینه‌ای برای حضور این اندیشه‌ها و نزدیک‌ساختن انسان‌ها به هم تلقی می‌شود و هر متنی که بنیادهای جهانی و فراملیتی را بیشتر و کارآمدتر برخورداری باشد، سریع‌تر می‌تواند به شبکه‌ی جهانی شدن و فراملیتی وارد شود.

پردازش تحلیلی موضوع

در این بخش از مقاله به بررسی مارکسیسم به‌عنوان مقوله‌ای فراملیتی در شعر دو شاعر به طور مقایسه‌ای پرداخته می‌شود:

مارکسیسم

یکی از مؤلفه مورد بحث از رویکردهای فراملیتی در شعر عبدالوهاب البیاتی و صلاح عبدالصبور را می‌توان در بازنمود مؤلفه‌های مارکسیستی جستجو کرد؛ مکتبی که توانست قلم‌ها را به تسخیر خود درآورد و با توجه به ایده‌های جدید و عادلانه، به معیاری جهان‌شمول و سخنی مشترک میان افراد

مختلف جامعه تبدیل شود. مارکسیسم یکی از شیوه‌های کمونیست است که از واژه "commons" به معنای اشتراک گرفته شده و مشارکت بسیاری از آدم‌ها از هر قوم و نژاد و جنس و طبقه‌ای را شامل می‌شود؛ بنابراین مؤلفه‌های این رویکرد با شاخه‌های آن، از ظرفیت جهانی شدن و طرح شدن در ساحت جهانی برخوردار است.

این رویکرد از مؤلفه‌های زیربنا و روبنا تشکیل شده که از مفاهیم کلیدی مارکسیسم است و کارگران و صاحبان زرع و تولید زیرمجموعه‌ی زیربنا قرار می‌گیرد؛ همان‌هایی که مقوله‌های روبنایی نظیر حقوق، سیاست، اجتماع، فرهنگ و ادبیات را می‌سازند (ایگلتون، ۱۳۹۳: ۱۳). همچنین باید توجه داشت که مارکسیسم از ماهیتی مادی برخوردار است؛ امر والای پول و ارزش مادی آن نیز در همین راستا قابل تفسیر است (کاراتانی، ۱۳۹۶: ۳۱۲) آگاهی طبقاتی، از خود بیگانگی، هژمونی یا چیرگی طبقه‌ای بر طبقه‌ی دیگر (اندرسون، ۱۳۹۸: ۳۲)، از مؤلفه‌های دیگر مارکسیسم به شمار می‌آید. همچنین شیء‌وارگی و بت‌شدگی کالا از مقوله‌های دیگری هستند که در نقد مارکسیستی بدان توجه می‌شود. این ساختار معنادار فراگیر که لوکاج و گلدمن آن را شیء‌وارگی نامیده‌اند، تمامی زندگی اجتماعی را در تمام عرصه‌ها بازتاب می‌یابد (صراحی، ۱۳۹۴: ۹۹). به عبارتی وقتی بخش اقتصادی تأثیری یک‌سویه و بیش از حد بر کل جامعه بگذارد و منجر به حذف هرگونه ادراک ارزش‌های فزاینده شود، به گونه‌ای که حضور این ارزش‌ها را در مجموع زندگی اجتماعی از بین ببرد و درستی آنها را به عنوان جعل، ذهنیت محض و حتی پرت و پلا مخدوش کند، این پدیده را شیء‌وارگی می‌دانند (عمادی راد و دلفی، ۲۰۱۹: ۷۶). در این بخش، به‌طور مقایسه‌ی چند مورد از مهم‌ترین مؤلفه‌های مارکسیسم در شعر دو شاعر مذکور پرداخته می‌شود.

تصویر زیربنا

پرداختن به وضعیت کارگران و کشاورزان به عنوان نیروها و حاملان انرژی و عوامل ایجاد بسترهای روبنایی نظیر فرهنگ و سیاست، از اهمیت و انعکاس فراوانی در شعر دو شاعر معاصر عربی برخوردار است. عبدالوهاب بیاتی در مقاطع مختلفی از درد و رنج کارگر سخن گفته است؛ زیرا به نظر او کشاورز و کارگر عراقی علی‌رغم وجود زمین‌های حاصل‌خیز، کثرت رودخانه‌ها و وفور نفت و معادن، همواره از شدت فقر، جهل و بیماری رنج می‌برد. در مقابل مالکان و صاحبان اراضی، در رفاه و آرامش به سر می‌برند. ضعف و بحران‌های متوالی حکومت‌های مرکزی در عراق، موجب گسترش نفوذ فئودال‌ها گشته بود؛ زیرا زمین‌داران بدون رقیب و خارج از نظارت دولت مرکزی، املاک تحت‌سلطه‌ی خود را به شیوه‌های مختلفی چون پرداخت وام‌های کلان به

کشاورزان و وابسته کردن آن‌ها به خود و همچنین تملک اراضی به واسطه‌ی قدرت و نفوذ خویش، توسعه بخشیده؛ تا حدی که کشاورز به علت عدم توانایی خویش در پرداخت قروض، اجیر شیوخ و مالکان گشته و از روی فقر و ناداری، اسیر سوء تغذیه و امراض گوناگون شده بود (ارناؤوط، ۲۰۰۴: ۲۵۶). در این شرایط و اوضاع نامساعد، روحیه‌ی عبدالوهاب بیاتی تحت تأثیر قرار می‌گیرد و با مشاهده‌ی این صحنه‌های دلخراش و مناظر غم‌انگیز، به حمایت از کشاورزان و کارگران بر می‌خیزد و مشقّات آن‌ها را در اشعار خود به رشته‌ی تحریر در می‌آورد:

«اشْطَر قَلْبِي نَصْفَيْنِ

وَ أُعْطِيَ نِصْفًا رَحَلَاتِ الشَّعْرِ الْكُونِيَّةِ وَالْبَحْرِ وَ عُمَالٍ وَ فَلَاحِي وَطْنِي وَ رَبِيعَ الْأَرْضِ الثَّائِرِ وَ...
وَهَذِي عَرَبَاتُ الْفُقَرَاءِ تُهَاجِمُ أَسْوَارَ الْمُدُنِ. الْفَلَاخُونَ الْعُمَالُ: جُنُودُ الثَّوَرَةِ فَقُو عُرُوشَ الطُّغْيَانِ
وَرَأْسَ الْمَالِ» (البیاتی، ۱۹۵۵: ۲/۴۳۶-۴۳۵).

شاعر در این نمونه با لطافت تمام ارادت خود را نسبت به کارگران نشان داده و اینکه چگونه نیمی از قلب خود را در اختیار کارگران و کشاورزان قرار داده را بیان می‌کند و آنها را در آنچه توسعه نامیده می‌شود، سهم می‌داند. سهم بودن این افراد در بُعد عاطفی شاعر، بیان‌کننده‌ی توجه به حقوق مادی آنهاست و اینکه آنها باید به گونه‌ای شایسته در عالی‌ترین سطح مورد توجه قرار بگیرند. همچنین در بخشی دیگر این گونه می‌سراید:

«عِنْدَمَا يَحْلُمُ عُمَالٌ بِلَادِي/

بِكَ، يَا ذَاتَ الْعَيْنِ الذَّهَبِيَّةِ/

إِسْمَعِ الشَّمْسَ تُغَيِّي فِي فُؤَادِي/ وَ شِرَاعَ السَّنْدَبَادِ/

فِي الْبَحَارِ الْأَسْوِيَّةِ/ أَبْدًا تَنْفُخُ فِيهِ الرِّيحُ أَنْشُودَةَ حُبِّ/

لَكَ يَا وَارِسُو بَقْلِي/ قَوْسَ نَصْرِ، شَادَةَ بِالدِّمِّ، عُمَالٌ بِلَادِي» (همان: ۱/۲۳۲).

شاعر در این نمونه نیز در یک تابلوی فنی جذاب و شاعرانه، به ستایش کارگران و بیان اینکه چگونه این افراد در ساختن و توسعه‌ی وطن دخالت دارند، پرداخته‌است. در واقع اعتباربخشیدن به تلاش کارگر و برجسته‌سازی تلاش آنها در آبادانی و ساخت ممالک در چنین اشعاری مورد توجه است. یا در نمونه‌ی ذیل که به صورت کوتاه و مختصر می‌گوید:

«الْعَالَمُ يُوَلِّدُ تَحْتَ الرَّأْيَةِ الْحَمْرَاءِ

تَحْتَ رَايَةِ الْعُمَالِ» (همان: ۲/۳۱۳)

بدین‌صورت احوال عمومی کشاورز و کارگر در شعر بیاتی منعکس شده و شاعر سعی در مساعدت و یاری آن‌ها دارد و سخنی جهان‌شمول را بیان کرده است که در آن اصل کار و کارگری

مورد ستایش قرار گرفته و کارگر عراقی در اینجا قابلیت تعمیم به تمامی کارگران و طبقات رنج‌دیده‌ی جامعه دارد؛ بنابراین سخنی قابل تعمیم و جهان‌شمول را بیان کرده که هر انسان رنج‌دیده‌ای در هر نقطه از جهان با آن ارتباط برقرار می‌کند. در چنین نمونه‌هایی شاعر نه تنها وطن عربی خود، بلکه جهان را زیر پرچم کارگران به تصویر کشیده و بیان می‌دارد که جهان زیر پرچم کارگران رشد و نمو می‌یابد و این نگاه عمومیت‌گرا و کلی به جهانی شدن مفهوم کارگر در شعر او کمک می‌کند و نشان می‌دهد که مقصود او از کارگر، محدود به بافت جغرافیایی و اجتماعی خاصی نیست، بلکه پدیده‌ای جهانی و ارزشمند است که نمی‌توان آن را انکار و از آن چشم‌پوشی کرد.

به همین منوال - البته با بسامدی کمتر نسبت به بیاتی - «صلاح عبدالصبور» در اشعار خود توجه ویژه‌ای به حقوق کشاورز و کارگر نموده است و این عاملان یا زیربنایان هر جامعه‌ای، در شعر او تبلور خاصی یافته و از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. عبدالصبور در چکامه‌ی زیبای «موت الفلاح»، به ترسیم وضعیت و حالتی می‌پردازد که کارگر و کشاورز با آن زندگی کرده است. این وضعیت هرچند به طور مستقیم نشانگر انگیزه‌های مارکسیسمی شاعر نیست، اما نشان می‌دهد که او به مسائلی جهانی و فراملیتی پرداخته که برای هر انسانی از کروی خاکی می‌توان آشنا و قابل درک باشد. او می‌گوید:

«لَمْ يَكْ يَوْمًا مِثْلُنَا يَسْتَعْجِلُ الْمَوْتَ
لَأَنَّهُ كُلَّ صَبَاحٍ، كَانَ يَصْنَعُ الْحَيَاةَ فِي التُّرَابِ
وَلَمْ يَكُنْ كَدَابْنًا يَلْغُطُ بِالْفَلَسَفَةِ الْمَيِّتَةِ
لَأَنَّهُ لَا يَجِدُ الْوَقْتَ
فَلَمْ يُمِلْ لِلشَّمْسِ رَأْسَهُ الثَّقِيلَ بِالْعَذَابِ
وَالصَّخْرَةَ السَّمْرَاءَ ظَلَّتْ بَيْنَ مَنَكِبَيْهِ ثَابِتَةً» (عبدالصبور، ۱۹۷۲: ۳۲)

شاعر در این بخش، تلاش مداوم کشاورز بینوا را به عجله‌ای برای مرگ تشبیه کرده است. درواقع از نگاه تیزبینانه‌ی او، این کشاورز است که بدون اینکه واژه‌ای از فلسفه و علوم بداند، این‌گونه به معنای حقیقی به تولید و بهره‌وری می‌پردازد و عنصری مفید برای جامعه است. زبان سهل و آسان شعر به مانند ماهیت و وجود ساده‌ی ایفاگر مورد بحث، یعنی کشاورز، به فراملیتی شدن مضمون کمک کرده است. نویسنده در قسمت‌های مختلف از دیوان خود، طرفداری خود را نسبت به پابرهنگان و فقرا نشان می‌دهد و این گروه از جامعه که از قضا گرسنگان هم هستند را به تصویر می‌کشد. در بیت زیر سوژه‌ی مورد بحث خود را اینگونه به تصویر می‌کشد و می‌گوید:

«وَكَانَ جَائِعًا وَظَانِمًا، مُمَرَّقَ الثِّيَابِ

وَلَمْ يَكُنْ لِقَلْبِهِ فِي الْكَوْنِ مِنْ أَحَابٍ» (همان: ۵۵)

در چنین مواردی، صلاح عبدالصبور به عنوان شخصی با گرایش و جهت گیری خاصی مطرح نشده؛ بلکه از مضمونی فراگیر و فراملیتی سخن گفته است و به تصویر کشیدن زندگی کارگری بینوا پرداخته که با وجود نقشی که در جامعه ندارد ناپست چنین وضعیتی را تجربه کند. درک و تلاش برای بهبود وضعیت این گروه، یک نگرش انسانی و فراگیر است که شاعر را از بند نژاد و قومیت و غیره رها کرده و او را همدستان با تمامی محرومان کرده است.

برجسته سازی هویت ها

اهمیت پیدا کردن مادیات و پرداختن به مسائل اقتصادی به عنوان علت العلل بسیاری از مسائل و مشکلات در شعر هر دو شاعر جلوه گیری می کند. هر چند دو شاعر، انسان یا شهروند عربی را به جستجوی مادیات تقلیل نداده است؛ اما فقر و فساد حاکم سبب شده تا این مفهوم بیش از همه در اشعار مارکسیسمی دو شاعر جلوه گیری پیدا کند. به عنوان مثال عبدالوهاب البیاتی در شعر زیر از نادانی و جهالتی سخن می گوید که سبب می شود حاکمان در سوق دادن مردم به شیء وارگی و سرانجام فقر و ناداری نقش ایفا کنند:

«كَانَ فِي مَدِينَتِي يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ/ يَغْوِي الصَّبِيَّاتُ/ وَيَسْتَجِدِّي/ عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ فِي الْمَسَاءِ/
صَنَعَتْهُ تَقْبِيلُ أَيْدِي النَّاسِ وَالْغِنَاءِ/ وَشَمَمِهِمْ، لَأَنَّهُ حَرْبًا/ يَعْرِفُ مِنْ أَيْنَ وَكَيْفَ تُؤْكَلُ الْأَكْتَفُ وَالْأَنْدَاءُ»
(البیاتی، ۱۹۵۵: ۱/ ۲۹۰)

در اینجا نگرشی مادی گرایی مورد نقد قرار گرفته که از جانب حاکمان بر مردم تحمیل می شود و آنها را به گونه ای مدیریت می کند که به طرف شیء وارگی و تلاش برای پرکردن شکم کشانده است؛ در واقع شیء وارگی در اینجا به عنوان یک اصل مذموم به چالش کشیده شده و شاعر از وجود چنین اوضاعی در جامعه انتقاد کرده است که توسط حاکمان انجام می شود. همچنین در قصیده ی «سوق الحرية»، به همین شیء وارگی و تبدیل شدن مردم و کشاورزان به عاملی برای دست یافتن به حداقل قوت و مادیات اشاره می کند. مثلاً در همین رابطه می گوید:

«السَّمْسُ وَالْحُمْرُ الْهَزِيلَةُ وَالذُّبَابُ/
وَحَذَاءِ جُنْدِي قَدِيمٍ/ يَتَدَاوُلُ الْأَيْدِي، وَفَلَاخٌ يُحْدَقُ فِي الْفَرَاغِ/
فِي مَطْلَعِ الْعَامِ الْجَدِيدِ/ يَدَايَ تَمْلَنَانِ حَتْمًا بِالتَّقْوَدِ/
وَسَأَشْتَرِي هَذَا الْحَذَاءِ» (همان: ۱/ ۱۳۴)

شاعر در این شعر از آرمان و نگاه سوژه سخن گفته که این چنین در پی دستیابی به کوچک‌ترین تمایلات مادی و خواسته‌های اقتصادی است. در واقع شاعر بستری را شرح و رونمایی کرده که در آن سوژه (انسان) از فقر و فاقه در رنج است، برای دستیابی به ابژه (کفش) تمام هم و غم خود را مصروف کرده و ذهن و دست او برای کالا به عنوان چیزی با ارزش به تسخیر درآمده است:

وَصِيحُ دِيكَ فَرٍّ مِنْ قَفْصٍ، وَقَدِّيسٍ صَغِيرٍ: / "مَا حَكَ جِلْدُكَ مِثْلَ ظُفْرِكَ" / وَ "الطَّرِيقُ إِلَى الْجَحِيمِ" مِنْ جَنَّةِ الْفِرْدَوْسِ أَقْرَبُ" وَالذُّبَابُ / وَالْحَاصِدُونَ الْمُتَعَبُونَ: / "زَرَعُوا، وَلَمْ نَأْكُلْ وَنَزَعُوا، صَاغِرِينَ، فَيَأْكُلُونَ" / وَالْعَانِدُونَ مِنَ الْمَدِينَةِ: يَا لَهَا وَحِشاً ضَرِيرُ / صَرَغَاهُ مَوْتَانَا، وَأَجْسَادُ النِّسَاءِ / وَ"الْحَالِمُونَ الطَّيِّبُونَ" / وَخَوَارِ أبقارٍ، وَبَانِعَةُ الْأَسَاوِرِ وَالْعَطُورُ / كَالْخَنْفَسَاءِ تَدْبُ: "قَبْرَتِي الْعَزِيزَةُ" يَا سَدُومُ! لَنْ يَصْلَحَ الْعَطَارُ مَا قَدْ أَفْسَدَ الدَّهْرُ الْغَشُومُ / وَبَنَادِقُ سُودٍ وَمِحْرَاطُ، وَنَازُ / تَخْبُو، وَحَدَادُ يُرَاوِدُ جَفَنَهُ الدَّامِي النَّعَاسُ: / "أَبَدًا، عَلَى أَشْكَالِهَا تَقَعُ الطَّيُورُ / وَالْبَحْرُ لَا يَقْوِي عَلَى غُسْلِ الْخَطَايَا، وَالْدُّمُوعُ" / وَالشَّمْسُ فِي كِبَدِ السَّمَاءِ» (همان: ۳۴۲/۱).

در شعر «سوق القرية» رگه‌های فراوانی از گرایش مارکسیستی البیاتی دیده می‌شود؛ اینکه ضرب‌المثل «کس نخارد پشت من، جز ناخن انگشت من» خود گویای این اندیشه است که خشونت حاکم در دولت‌ها در سراسر جهان نیز دیده می‌شود و این انحراف استبدادی به نفع مردم نیست. اینکه می‌گوید "ما حاصل تلاش خود را نیز نخوردیم و دیگران آن را خوردند" خود دقیقاً بیانگر افکار مارکسیستی شاعر می‌باشد. در شعر صلاح عبدالصبور، تقلیل یافتن سوژه‌های انسانی برای دستیابی به حداقل مادیات مورد توجه قرار گرفته است. حزن و اندوه به عنوان همزاد فقر، همراه کارگران است و شاعر در قصیده‌ی «یا صاحبي إني حزين» به تبلور و تجسم سوژه‌ای پرداخته که برای یافتن به مادیات می‌جنگد و تلاش می‌کند؛ زیرا این مادیات است که زندگی او را تحت الشعاع قرارداده و او چاره‌ای جز تلاش برای یافتن آن ندارد؛ به‌گونه‌ای که برآمدن صبح توأمان با رفتن به سوی مادیات است:

«يَا صَاحِبِي / إِنِّي حَزِينُ»

طَلَعَ الصَّبَاحُ /

فَمَا ابْتَسَمْتُ /

وَلَمْ يُنِرْ وَجْهِي الصَّبَاحُ

وَحَرَجْتُ مِنْ جَوْفِ الْمَدِينَةِ أَطْلُبُ الرِّزْقَ الْمُتَنَاحَ» (عبدالصبور، ۱۹۷۲: ۱۲۷)

شاعر در این نمونه از سوژه‌ای سخن می‌گوید که در قالب سبکی داستانی و به‌صورت متکلم وحده، به ترسیم و بیان ماجراهای خود می‌پردازد. اینکه چگونه همگام با برآمدن پگاه - که می‌توان

اندکی شادی کرد- اینگونه اندوهناک و ناامید است و در دل شهر - که نشانگر دهشتناکی و بزرگی آن است- باید برای رسیدن به خواسته‌های مادی خود تلاش کند. یا در نمونه‌ی زیر که سوژه‌ی همچنان به‌عنوان ابزاری برای دست‌یافتن به مادیات به‌تصویر کشیده‌شده، گویی وجه اقتصادی تنها وجه زندگی اوست:

«غَمَسْتُ فِي مَاءِ الْقَنَاعَةِ خُبْرَ أَيَّامِي الْكَفَافِ/
وَرَجَعْتُ بَعْدَ الظُّهْرِ فِي جَيْبِي قُرُوشٌ/
فَشَرَبْتُ شَايَا فِي الطَّرِيقِ/
وَرَتَقْتُ نَعْلِي/
لَعَبْتُ بِالنَّرْدِ الْمُورِخِ بَيْنَ كَفِّي وَالصَّدِيقِ/
قُلْ سَاعَةً أَوْ سَاعَتَيْنِ، قُلْ عَشْرَةً أَوْ عَشْرَتَيْنِ/
وَضَحِكْتُ مِنْ أَسْطُورَةٍ حَمَقَاءَ رَدَّدَهَا الصَّدِيقُ/
دُمُوعَ شَحَاذٍ صَفِيقٍ» (همان: ۱۲۷)

سوژه در این نمونه به تنها ابزار برای تأمین حداقل مایحتاج زندگی تبدیل شده‌است؛ اینکه چگونه در خیابان‌ها برای یافتن لقمه‌ای نان تلاش می‌کند در حالی که در جیب او تنها تعداد اندکی سکه بیشتر نیست. شاعر با این رویکرد تلاش‌کرده تا همنوایی خود را با شهروند عراقی درگیر مادیات و تأمین زندگی نشان دهد.

طبقه‌بندی اجتماعی و زندگی فقیرانه‌ی فقرای تحت تسلط ثروتمندان، اینکه حتی سپیده‌دم، شهر پوشیده از یخ و سرما است و هیچ گرما و شادی در زندگی فقرا به چشم نمی‌خورد، در کافه‌ها بسته‌شده و حتی کسی به کلیسا نیز نمی‌رود تا زندگی در جریان باشد، حتی اینکه برای فقرا زندگی در شهر دیگری نیز وجود ندارد و همیشه در یک شرایط یکسان هستند، در شعر «قمری الحزین» که نمادی استعاره‌ی از فرد فقیر جامعه می‌باشد، به تصویر کشیده شده است:

«غَرَقْتُ جَزِيرَتَنَا وَمَا عَادَ الْغِنَاءُ/ إِلَّا بَكَاءُ/ الْكَنْزِ فِي الْمَجْرَى دَفِينُ/...../ مُدُنٌ بِلَا فَجْرِ تَنَامُ/...../
مُدُنٌ بِلَا فَجْرِ يُغَطِّيهَا الْجَلِيدُ/ هَجَرْتُ كَنَائِسَهَا عَصَافِيرُ الرَّيِّعِ/ فَلِمَنْ تُغْنِي؟ وَالْمَقَاهِي أَوْصَدَتْ
أَبْوَابَهَا/ وَلِمَنْ تُصَلِّي؟ أَيُّهَا الْقَلْبُ الصَّدِيقُ/ وَاللَّيْلُ مَاتُ/ وَالْمَرْكَبَاتُ/ عَادَتْ بِلَا خَيْلٍ يُغَطِّيهَا الصَّقِيعُ/
وَسَائِقُوهَا مَيِّتُونَ/ أَهْكَذَا تَمْضِي السَّنُونَ؟» (همان: ۱۹۶)

فقرا همیشه از یک تبعیدگاه (زندگی) به تبعیدگاه دیگر می‌روند؛ گویی رهایی از فقر وجود ندارد. جامعه‌ای که از دو طبقه‌ی ثروتمند و فقیر تشکیل شده، جامعه‌ای عقب‌مانده و مورد حمله‌ی

شاعر است. شاعر از این ایده‌ی سمبولیک برای بیان اندیشه‌ی خود بهره می‌برد؛ همانگونه که از نماد پرنده و «قمری» برای بیان انسان فقیر بهره برده است:

«وَنَحْنُ مِنْ مَّنْفَى إِلَى مَّنْفَى وَمِنْ بَابِ لِيَابٍ / نَذْوِي كَمَا تَذْوِي الرِّثَابُ فِي الْفُقَرَاءِ، يَا قَمْرِي، نَمُوتُ / وَقَطَاؤُنَا أَبَدًا يَفُوتُ» (همان: ۱۹۷).

همانطور که نشان داده شد، هر دو شاعر از مارکسیسم به عنوان سلاحی علیه ظلم استفاده کرده‌اند و هر دو سعی کرده‌اند با استفاده از این اندیشه، تخیل ویران‌شده‌ی خویش را بازیابی کنند. این مسأله همچون رهاسازی از دروغ‌ها است؛ چرا که زیبایی‌شناسی قدرتی پنهان دارد که وقتی ذوق شکوفا می‌شود و شاعرانگی پرمعنا می‌شود، ظاهر را از آن قدرت فراوان زیباشناسی جدا می‌کند. با این وجود که عبدالوهاب البیاتی بسیار دقیق‌تر و بیشتر از عبدالصبور به این مسأله توجه نموده؛ اما هر دو شاعر زندگی درونی را به مثابه انزوایی ساده وضع نمی‌کنند. این دو شاعر با اندیشه‌های مارکسیسمی می‌خواهند نقش متقابل تازه‌ای میان جهان و زندگی درونی خلق کنند و بر از خودبیگانگی و شیء‌شدگی غالب آیند.

نتیجه‌گیری

هر دو شاعر به مؤلفه‌های مارکسیسمی اهتمام ورزیده‌اند و ایده‌های نوین و جهان‌شمول مارکسیستی را در شعر خود، برای رهایی از جزمیت، حرکت شعر در دایره‌ای محدود به کار برده‌اند. بیاتی در شعر خود، نقش کارگران را ممتاز قلمداد کرده و پاره‌ای از اشعار او به مانند بیانیه‌ها و شعارهایی جهانی برای اقشار کارگر در تمامی جوامع جهانی قابل تعمیم است.

عبدالوهاب البیاتی سعی می‌کند کارگر را به صورتی جهانی ترسیم و روایت کند و از قیدهای محدودکننده‌ی مذهبی، ملی و جغرافیایی پرهیزد و به شعر خود ساختاری فراملیتی بدهد. کشاورز و کارگر در شعر عبدالصبور نیز به گونه‌ی فراملیتی، با کارکردهای جهانی به تصویر درآمده و شاعر به عنوان یک مضمون‌پرداز مارکسیستی با طبقه‌ی رنج‌دیده‌ی جامعه همراه و همدل شده است.

اهتمام دو شاعر به مؤلفه‌ی مارکسیسم که در شعر عبدالوهاب بیاتی بسامد بیشتری نسبت به شعر عبدالصبور دارد، نشان از توجه به مسائل روحی و روانی نسبت به مسائل مادی است. هر دو نویسنده با لحاظ کردن این بُعد جهان‌شمول و مهم، به شعر خود قابلیت مطرح‌شدن در محافل جهانی و خوانده‌شدن توسط جامعه‌ی وسیعی از خوانندگان را داده‌اند. مارکسیسم در شعر این دو شاعر، یعنی واقعیت به اضافه‌ی آینده درونی.

این دو شاعر با بیان مارکسیسم و تحقق تغییرات انضمامی این موضوع را اثبات می‌کنند که هنوز مقدار شمارش ناپذیری از رویاهای استفاده‌نشده، محتوای تاریخی نامعین، طبیعت فروش‌نرفته در جهان وجود دارد. از آنجایی که شاعران صاحبان ذوق هستند و به واسطه‌ی شعر در این زمینه آموزش دیده‌اند، می‌دانند به‌ندرت موضوعی درخشان‌تر از حرکت‌های ماجراجویانه‌ی انسان‌ها، بالقوگی و نهفتگی موردانتظار جهان را برآورده می‌کند- واقعی‌ترین چیز همین است و بدین‌سان توانسته‌اند با بیان اینگونه اشعار اندیشه‌های خویش را ماندگار کنند.

پی‌نوشت‌ها

- 1- Malcolm Waters
- 2- Martin Albro

منابع و مآخذ

- أرناؤوط، عبداللطیف (۲۰۰۴). *عبدالوهاب البیاتی رحلة الشعر والحياة*، بیروت: دارالمنارة.
- اندرسون، پری (۱۳۹۸). *ملاحظات دربارہ مارکسیسم غربی*، ترجمه: علیرضا خزایی، تهران، چشمه.
- ایگلتون، تری (۱۳۹۳). *مارکسیسم و نقد ادبی*، ترجمه: اکبر معصوم بیگی، ج ۳، تهران، بویتما.
- آنی‌تات، ادوارد. (۲۰۰۳). «رویارویی با چالش‌های جهانی شدن» سایت آینده‌نگر: Ayandehnegar.org
- بهیکش، محمد مهدی (۱۳۸۰). *اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن*، تهران: نشر نی
- البیاتی، عبدالوهاب (۱۹۹۵). *الأعمال الشعرية*، بیروت: المؤسسة العربية للدراسات والنشر
- زیاری، کرامت‌اله (۱۳۸۳). *مکتب‌ها و نظریه‌ها و مدل‌های برنامه ریزی منطقه‌ای*، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
- سالواتوره، دومینیک (۱۳۷۵). *گات و نظریه‌های جدید تجارت بین الملل*، ترجمه: احمد اخوی، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- صراحی، رخساره (۱۳۹۴). «مقایسه مضامین اجتماعی در شعر عبدالوهاب البیاتی و هوشنگ ابتهاج»، استاد راهنما: ناهده فیضی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرکزی تهران.
- عبدالصبور، صلاح، (۱۹۷۲) *دیوان الأشعار*، بیروت: دارالعودة.
- عمادی‌راد، امیر و دلفی، یابر (۲۰۱۹). «تأثیر الشيوعية على رؤية واشعار عبدالوهاب البیاتی»، مجله الجامعه الاسلامیه فی نجف الأشرف، ۱۴(۵۴): ۶۴-۷۸.
- فقهی، عبدالحسین، امین مقدسی، ابوالحسن و دادفر، حمید (۱۴۰۲). «دراسة الاتجاهات العابرة للحدود الوطنية في أشعار عبد الوهاب البیاتی»، اللغة العربية و آدابها، ۱۷(۴): ۵۲۵-۵۰۳.
- کاراتانی، کوجین (۱۳۹۶). *کانت و مارکس*، ترجمه: مرادفرهادپور و صالح نجفی، تهران: انتشارات هرمس.
- نصیری، اسماعیل (۱۳۸۵). «تأثیر جهانی‌شدن بر ساختار فضایی کلان شهرهای ایران»، مجموعه مقالات اولین همایش جغرافیا و قرن ۲۱، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد: اصفهان.

دراسة الخصائص العابرة للحدود في شعر صلاح عبد الصبور وعبد الوهاب البياتي (دراسة حالة: الماركسية)

حميد دادفر^١*

هدية جهاني^٢

المُلخَص

العولمة أو عبر الوطنية هي التركيز على الفئات التي تعبر الحدود العرقية. إنّ امتلاك أي عمل للمكونات العابرة للحدود الوطنية أو العالمية يمنح تلك الأعمال الجدارة والقبول اللازمين ويؤدي إلى وصول الكاتب إلى قمة العولمة من نقطة الصفر العرقي ويتم توفير الاستعدادات لحضوره على الساحة العالمية. إنّ الأدب العربي المعاصر، الذي يعد أحد أكثر التقاليد تقدمية في العالم المعاصر، لديه القدرة على دراسته من وجهات نظر مختلفة في شكل وجهات نظر عالمية عابرة للحدود الوطنية، ومن بين ها ارتباطه بالماركسية إحدى هذه وجهات النظر العالمية. وقد حاول هذا المقال بالمنهج الوصفي التحليلي واختيار اثنين من الشعراء المعاصرين البارزين وهما البياتي وعبد الصبور، المناقشة والتحقيق في امتلاك وتمثيل هذه المكونات وعلاقة مختار من الشعراء العرب المعاصرين بالشعر. خطاب العولمة وعبر الوطنية. وتظهر النتيجة أنّ الشعراء العرب المعاصرين، بسبب موقفهم القوي والعابر للحدود، وارتباطهم بالغرب والأفكار العالمية، والفحص الأساسي للمشاكل والقضايا، يعبرون عن مناهجهم العابرة للحدود الوطنية في شكل مكونات مثل الماركسية في شعرهم.

الكلمات الدلّلية: عبر الوطنية، الماركسية، عبد الوهاب البياتي، صلاح عبد الصبور.

^١ أستاذ مساعد في فرع القانون، جامعة آزاد الإسلامية، دامغان، إيران.

^٢ دكتوراه في اللغة العربية وآدابها بجامعة الرازي، كرمانشاه، إيران.